

SOCIÁLNODEMOKRATICKÁ TLAČ A ŠÍRENIE MYŠLIENOK MARXIZMU NA SLOVENSKU POČIATKOM 20. STOROČIA

DALIMÍR HAJKO, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

Hajko, D.: The social — Democratic Press and the Propagation of the Marxist Thought in Slovakia at the Beginning of the XXth Century. *Filozofia* 36, 1981, NO. 6, p. 626—641.

It was problems of the nation, patriotism and internationalism, the materialistic view of history, the theory of social classes and social struggle and the questions of culture that attracted the author's attention among issues that were dealt with from the philosophic point of view or directly as philosophic problems in the social-democratic press at the start of the XXth century or which could be met in the papers, programme declaration and brochures.

If the views of the Slovak Socialists on problems of the nation before the foundation of the independent Czechoslovak State are to be summarized, the following basic principles must be pointed out: 1. they preferred the class aspect to the exclusively national one, 2. they laid emphasis on the international solidarity of the workmen, the proletarian internationalism, 3. they stressed the necessity of the political organizing of the working classes on a larger scale, they pointed out, that the politically organized proletariat has greater capacity for action even in the questions of nationality, 4. they both overestimated parliamentarism as the best possible way to civil and therefore even national equal rights and at the same time underestimated the revolutionary take over of the power by the working class.

The explanation of the Marxist view of the history of human society appeared more times on pages of the "Workers' Paper", especially in the series of papers that, under the title "The Socialist Chapters", made the readers acquainted with basic principles of Marxist philosophy, political economy and the tactics of the social struggle. Here the characteristics of the substance of economic crises under capitalism, thoughts on the accumulation of capital, pauperization of the people, possibilities of social transformations, the necessity of the general and equal franchise etc. were explained.

In all the papers that were concerned with problems of culture the refusal — either directly expressed or following from the context — of idealistic and psychologic approach to the personality of the creators of cultural values can be found. On the contrary, stress is laid on the social character of culture. Pointing out of the social determination of the rise and development of human culture went hand in hand with the understanding and explanation of the class character of culture, whereby emphasis was laid on the successful class struggle of the proletariat which alone could create optimal conditions for further cultural development of the nation.

Šírenie a popularizácia myšlienok marxizmu na Slovensku bezprostredne súviseli s rozvojom robotníckeho hnutia koncom minulého a začiatkom tohto storočia na území vtedajšieho Uhorska. Záujmy proletariátu v tom čase programovo zastupovala Sociálnodemokratická strana Uhorska, v rámci ktorej pôsobili aj jej slovenské zložky. Treba si pri tom uvedomiť, že „sociálnodemokratická strana Uhorska nebola budovaná ako skutočná politická strana, nemala takmer vôbec samostatné politické organizácie. Jej organizačnú základňu tvorili odborové organizácie, členovia ktorých platili aj príspevky pre stranu, čiže uhorská sociálna demokracia bola súhrnom odborových organizácií.“ (8, s. 143)

Ďalším špecifikom uhorskej sociálnodemokratickej strany bolo, že jej územná pôsobnosť sa nekryla so zložením členstva z národnostného hľadiska a už vonkoncom nie so zastúpením národností vo vedení strany. Preto roku 1902 na IX. zjazde strany zástupcovia slovenského proletariátu prehlásili, že „slovenskí robotníci dobre vedia a treba, aby to vedel každý uvedomelý robotník, že dotiaľ, kým nebudú organizovaní aj robotníci nemaďarských národností, nemožno hovoriť o víťazstve sociálnej demokracie v Uhorsku“. (cit. podľa 8, s. 145)

K organizovaniu a triednemu uvedomovaniu slovenských robotníkov nezanedbateľným spôsobom prispeli Slovenské robotnícke noviny vychádzajúce v Bratislave, ktoré sa po niekoľkých predchádzajúcich — raz viac, raz menej úspešných — pokusoch vydávať časopis, ktorý by reprezentoval robotnícke hnutie na Slovensku¹, stali od r. 1904 orgánom slovenskej časti uhorskej sociálnej demokracie. Pretože okolo Slovenských robotníckych novín sa zoskupovali slovenskí organizovaní robotníci, bol vplyv novín na formovanie svetonázoru a triedneho uvedomenia nášho proletariátu osobitne dôležitý. Ešte viac vzrástol po r. 1905, keď vznikla samostatná slovenská organizácia jednotnej Sociálnodemokratickej strany Uhorska, ktorá si kládla za cieľ „uskutočňovať agitáciu a organizovanie medzi slovenským obyvateľstvom“. (1, roč. II, č. 7) Krátko po tom sa Slovenské robotnícke noviny stávajú z mesačníka týždenníkom a ich názov sa mení na *Robotnícke noviny — slovenský orgán sociálnodemokratickej strany Uhorska*. Ich cieľom bolo predovšetkým napomáhať vznik a „vybudovanie politických organizácií“ a starať sa na pôde týchto organizácií o vzdelávanie a výchovu členstva, najmä o „poznanie socialistických zásad a sociálnodemokratických požiadaviek, poznanie socialistickej taktiky a osvojenie si socialistického presvedčenia a socialistickej obetavosti“. (2, roč. IX., č. 1)

¹ Právom sa pýtal autor úvodníka v Robotníckych novinách, keď pri príležitosti desiateho výročia ich vzniku písal: „Kto nevedel by oceniť zásluhu a lásku všetkých tých súdruhov, ktorí po nezdaroch s Novou dobou a Zorou v Budapešti, vzdor tomu, že ústredná správa sociálnodemokratickej strany nechcela sa odvážiť ku založeniu slovenského sociálnodemokratického časopisu, s pevnou vôľou a smelým činom položili základy ku vybudovaniu sociálnodemokratickej tlače slovenského proletariátu založením mesačníka, vyššieho pod titulom: Slovenské robotnícke noviny!“ (2, roč. X., č. 1)

Za účelom realizácie týchto cieľov sa počas existencie Slovenských robotníckych novín resp. Robotníckych novín publikovali desiatky príspevkov rôznej kvality, s rôznym odtieňom svetonázorovým i politickým, v ktorých sa niekedy stretne aj so zrejmyými protirečeniami (najmä pri riešení otázok súvisiacich s taktikou boja proletariátu v konkrétnych historických podmienkach Uhorska pred 1. svetovou vojnou). Tieto javy súviseli s postojmi vodcov sociálnej demokracie v Rakúsko-Uhorsku, ktoré boli vo svojej základnej línii oportunistické a reformistické, ovplyvnené predovšetkým názormi Ferdinanda Lassalla, Eduarda Bernsteina, Karla Kautského, ako aj vtedajších predákov rakúskej, českej a nemeckej sociálnej demokracie. Tieto postoje nemohli, pochopiteľne, nezasiahnúť aj okruh názorov, ktoré sú filozoficky relevantné, ktoré súvisia s prenikaním marxistických myšlienok medzi slovenský proletariát. Politická a teoretická nedôslednosť priekopníkov marxistického svetonázoru u nás neumožňovala šíriť tieto myšlienky vždy v neskreslenej a nezdeformovanej podobe. Na druhej strane by nebolo správne tvrdiť, že poplatnosť takých ideológov a vodcov robotníckeho hnutia na Slovensku, ako boli Edmund Borek, Emanuel Lehocký, Andrej Kubal a ďalší názorom vodcov II. internacionály bola natoľko závažná, že celkom eliminovala význam textov publikovaných v orgánoch sociálnej demokracie pri šírení marxistických myšlienok. Tie — pri všetkých našich dnešných výhradách — nesporne mali svoje miesto aj na stránkach sociálnodemokratickej tlače. Pomohli formovať robotnícke hnutie na Slovensku, vedomie triednej solidarity, proletárskeho internacionalizmu. Prispeli k pochopeniu potreby jednotnej organizácie proletariátu a v neposlednom rade stáli pri počiatkoch šírenia marxizmu na území Slovenska.

*

V tejto stati sa pokúsime vymedziť niektoré skupiny problémov, ktoré sú podľa nášho názoru zaujímavé z hľadiska výskumu dejín filozofie na Slovensku a osobitne z hľadiska skúmania vývinu marxistickej filozofie u nás. Sústreďíme sa predovšetkým na tie otázky, ktoré sa v doterajšej historiografii filozofického myslenia na Slovensku rozpracúvali podľa nášho názoru v nedostatočnej miere, alebo ostali nepovšimnuté.

Nepôjde nám o komplexný, vyčerpávajúci rozbor problematiky. Zameriame sa predovšetkým na publikačnú činnosť na stránkach Slovenských robotníckych novín (resp. Robotníckych novín). Osobitne si budeme všímať tie aspekty popularizácie myšlienok marxizmu na Slovensku, ktoré poznačili ďalší vývin filozofického myslenia u nás.

Ako vyplýva z predchádzajúceho, budeme hovoriť o takom chápaní marxizmu v našom kultúrnom prostredí, ktoré možno jednoznačne určiť ako *predleninské*. Prenikalo k nám v zložitých podmienkach zostreného

triedneho boja, ktoré v Uhorsku navyše komplikoval zosilnený národnostný útlak. Rezíduá šovinizmu, národnostného povýšenectva a najmä neschopnosti príslušníkov vládnuceho maďarského národa priznať právo na sebaurčenie nemaďarským národom žijúcim v Uhorsku (a spomedzi nich najmä Slovákov) sa objavili aj v prostredí uhorskej sociálnej demokracie a neobyčajne sťažovali jednotný a radikálny postup strany, ktorá si kládla za úlohu byť vodkyňou uhorského proletariátu. Okrem iného aj ony viedli k niekoľkým rozkolom uhorského robotníckeho hnutia a ony výrazne spolupôsobili pri vzniku samostatnej slovenskej časti uhorskej sociálnej demokracie.

Tieto udalosti prebehli v období nástupu imperializmu na úsvite tohto storočia, po hlbokoj hospodárskej kríze rokov 1900—1903 a počas mohutného rozmachu robotníckeho hnutia v období prvej ruskej revolúcie r. 1905. V nemalej miere ovplyvnili aj spôsob publikovania a najmä výber problematiky, ktorú sa z marxistického či „marxistického“ hľadiska pokúšali redaktori a autori Slovenských robotníckych novín viac-menej úspešne interpretovať, vysvetľovať širokým masám slovenského robotníctva a — to predovšetkým — aplikovať na konkrétne situácie, ktoré vo vtedajšom uhorskom (resp. hornouhorskom) robotníckom hnutí a spoločensko-politickom živote vôbec vznikali.

Spomedzi otázok, ktoré sa na stránkach sociálnodemokratickej tlače pertraktovali z filozofického hľadiska alebo priamo filozofické problémy, s ktorými sa stretávame v novinách, programových prehláseniach a brožúrach, upútali našu pozornosť otázky národa, vlastenectva a internacionalizmu, materialistický názor na dejiny, teória spoločenských tried a triedneho boja a problematika kultúry.

*

V podmienkach národnooslobodzovacieho boja, ktorý sa stal na začiatku tohto storočia počas zosilnenej maďarizácie doslova zápasom o národné prežitie, bolo treba nevyhnutne riešiť *otázky národa, vlastenectva vo vzťahu k princípom proletárskeho internacionalizmu*. Národné cítenie ľudí bolo navyše významným tromfom, ktorý vo svojej ideológii používali buržoázne politické strany a hnutia, (najmä martinskí národnári) vyčítajúc pritom socialistom, že nadradzujú záujmy politickej strany nad národné záujmy.

Práce venované problematike národnostnej otázky v našich dejinách (napr. 10, s. 40) výstižne a správne citujú Leninovu myšlienku, podľa ktorej v národnostnej otázke pozná rozvíjajúci sa kapitalizmus dve historické tendencie: „Prvú: prebudenie národného života a národných hnutí, boj proti každému národnostnému útlaku, utvorenie národných štátov. Druhú: rozvoj a rozšírenie najrôznejších stykov medzi národmi, odstránenie národných priehrad, vytvorenie medzinárodnej jednoty kapitálu, hospodárskeho života vôbec, politiky, vedy atď.

Obidve tendencie sú svetovým zákonom kapitalizmu. Prvá prevláda na začiatku jeho vývoja, druhá charakterizuje kapitalizmus zrelý a spejúci ku svojej premene na socialistickú spoločnosť.“ [7, s. 224] V súvislosti s aplikovaním tejto Leninovej myšlienky na slovenské pomery pred prvou svetovou vojnou možno bez výhrad súhlasiť s názorom F. Prikrýla: „Pre slovenské národné hnutie bolo charakteristické, že ešte v podmienkach imperialistického štádia kapitalizmu museli vedúci slovenskí činitelia zdôrazňovať prvú tendenciu — národný rozvoj a boj proti všetkým formám národného útlaku. V tom bola pokrokovosť, ktorá sa však v dôsledku všeobecných a vo svete prevládajúcich internacionalizačných tendencií čoraz viac snúbila s prvkami konzervativizmu. Konzervativizmus vodcov čoraz viac prenikal do národného hnutia a jeho programových koncepcií.“ (10, s. 40—41)

Postavenie myšlienok národnooslobodzovacieho zápasu v súhrne názorov slovenských sociálnych demokratov v období tesne pred prvou svetovou vojnou nebolo už celkom na periférii napriek tomu, že ešte v nedávnej minulosti sa národnostná otázka v robotníckom hnutí zanedbávala: „V hierarchii problémov, na ktoré v tom čase (v posledných desaťročiach minulého storočia — D. H.) reagovalo slovenské socialistické hnutie, národnostná otázka naďalej ostávala na podradnom mieste. Ak sa aj niekedy stala predmetom vážnejšieho záujmu, zužovala sa na jej sociálny obsah. Určité zmeny nastali až na sklonku 19. stor., keď sa na schôdzach a v iných prejavoch sociálnodemokratických robotníkov začala objavovať aj problematika obrany slovenského jazyka.“ (9, s. 32)

Bolo zaiste ťažké pre slovenských socialistov, aby v zložitej historickej situácii našli správne riešenie, no možno povedať, že teoretické názory na národnostnú otázku patrili medzi tie, v ktorých sa slovenskí sociálni demokrati relatívne najmenej vzdialili historickomaterialistickému chápaniu. Napriek tomu, že v politickom živote sa objavovali jednak šovinisticko-centralistické, jednak separatistické tendencie, v teoretických článkoch v podstate nachádzame marxistický prístup k problematike.

Sociálni demokrati problém národa reflektovali, a to aj v teoretickej rovine. Pomerne citlivo reagovali na výčitku národnej ľahostajnosti. V článku *Národnosť a medzinárodnosť* z r. 1907 čítame napr. takúto odpoveď na tvrdenie o národnej ľahostajnosti socialistov: „Na koniec ešte je dĺžno sa zmieniť o jednej výtke, ktorá sa nám činí. Stavíme vraj svoje stranické záujmy nad záujmy národa. (...) Sociálna demokracia je o tom pevne presvedčená, že prevedenie jej programu je v záujme všetkého ľudu, teda i slovenského. Prává národná politika môže byť založená len na rozhodnej politike strán a každé svornostárske blúdnenie je pre zdravú a pravú národnú politiku len na škodu, pretože pre samé ústupky, ktoré činiť musí v zásadných veciach z taktických dôvodov, nemôže politika taká prísť ku predu.

Slovenskí sociálni demokrati sú a zostanú medzinárodnými, zostanú

bratskou solidaritou spojení s proletármi ostatných národov a krajín, ale budú tiež celou svojou silou bojovať za dobytie rovnoprávnosti svojho národa.“ (1, roč. 1907, IV, č. 2)

V článkoch, ktoré sa zaoberajú štrajkovým hnutím a inými typmi revolučného pohybu pracujúcich (politické manifestácie, rôzne nátlakové akcie odborových združení na zamestnávateľov a pod.), sa na stránkach slovenskej socialistickej tlače vždy zdôrazňoval spoločný postup robotníkov slovenskej, maďarskej, nemeckej a iných národností. Dôležité bolo, že pri nezanedbávaní národnostnej otázky sa sociálne problémy videli triedne.

V slovenských podmienkach to bol významný krok vpred. Musíme si totiž uvedomiť, že napr. v tom istom období, keď vychádza článok *Sociálnodemokratická strana a národnosti* (1, roč. IV, č. 7), ktorý obsahuje z väčšej časti text prevzatý z maďarského sociálnodemokratického časopisu *Népszava* a v ktorom sa zdôrazňuje prioritá triedneho hľadiska pred národnostným, vychádzajú v slovenskej i maďarskej tlači články, v ktorých je jednoznačne primárna otázka rozvoja vládneho národa a triedny prístup prakticky nejestvuje. Napr. v Slovenskom obzore, ktorý r. 1907 založil Anton Štefánek a viedol ho v hlasistickom duchu, nachádzame úvahu Bohdana Pavlů, v ktorej píše: „Umenie sa socializuje. Preložme si to do slovenčiny, miesto proletariát povedzme slovenský ľud...“ (3, roč. I, s. 199) A to už nehovoríme o názoroch prívržencov Slovenskej národnej strany alebo dokonca o klerikáloch typu Jurigu a Hlinku.

Za takýchto okolností treba vysoko vyzdvihnúť principiálny postoj Robotníckych novín v otázke vzťahu medzi sociálnym a národným, národným a triednym, medzi nacionalizmom a internacionalizmom. Nachádzame v nich napr. takéto hodnotenie medzinárodnej solidarity proletariátu: „Toto je náš internacionalizmus: Všade sú kapitalisti, ktorí svoj veľký majetok utlačením delníctva, vykoristením jeho práce nadobývajú. A všade sú delníci, pracujúci a biediaci vydedenci, ktorých jednako tlačí kapitalistické jarmo a ktorých najčastejšie z ich vlastnej národnosti pochodiaci kapitalisti utláčajú a vyúžitkujú. Čo týchto spája, je to spoločná bieda a útrapy, spoločné bezprávie a spoločná nádeja na oslobodenie. Toto sú tie pásy, ktoré spájajú vydedencov, proletárov sveta i ponad národnostné rozdiely. Toto sú tie veľké, objímajúce city, ktoré umožňujú, aby sa všetci vydedenci sveta v jednom spoločnom programe spojili, svoje borby vzájomne podporovali.“ (2, roč. X., č. 18)

Cítiť tu zrejmy vplyv manifestu komunistickej strany. Čitatelia Robotníckych novín ho poznali zo slovenského prekladu E. Boreka, ktorý bol súčasťou jeho knihy Karol Marx, jeho život a dielo. (4) Osobitne je tu badateľný vplyv myšlienky, podľa ktorej „komunistom sa vyčíta to, že vraj chcú odstrániť vlasť a národnosť“ a osobitne, že „robotníci nemajú vlasť. Nemožno im vziať, čo nemajú. Keďže najprv musí proletariát dobyť politické panstvo, pozdvihnúť sa na národnú triedu, konšti-

tuovať sa ako národ, je sám ešte národný, čo aj nie v zmysle buržoáznom“. V duchu myšlienok Manifestu komunistickej strany sa slovenskí sociálni demokrati na začiatku 20. stor. štoťožňovali s názorom, že „panstvo proletariátu ešte urýchlí zmiznutie národnostných rozdielov a protikladov“ a že „rovnakou mierou, ako bude miznúť vykorisťovanie človeka človekom, bude miznúť aj vykorisťovanie národa národom. S protikladom tried vnútri národa padne aj vzájomné nepriateľstvo medzi národmi.“ (5, s. 66—67)

Zástancovia týchto názorov usilovali o víťazstvo uhorského proletariátu, ktorý — z triedneho hľadiska — považovali za elitu krajiny a za skutočného predstaviteľa záujmov väčšiny národa. Hovorili o proletároch aj ako o príslušníkoch istého národa, ale predovšetkým zdôrazňovali ich triednu príslušnosť. Triedne a národné presvedčenie sa im z tohto hľadiska nevylučovalo, a práve preto si mohli sociálni demokrati uvedomovať a zachovávať kontinuitu aj v národnooslobodzovacom hnutí. Vždy však pritom ako prvoradú zdôrazňovali potrebu vydobytia politických práv, ktoré umožnia realizáciu všetkých ostatných práv príslušníkov potlačeného národa. Žiadať iba národné práva bez ohľadu na spoločenské zriadenie, v ktorom sa majú uskutočniť, je nedostačujúce, krátkozraké a politicky nesprávne. Ako príklad takéhoto postoja uvedieme reakciu na jubileum memoranda prijatého na martinskom zhromaždení 6. a 7. júna 1861 a mikulášskych žiadostí slovenského národa z r. 1848, ktoré si Robotnícke noviny pripomenuli redakčným článkom *Jubileum memorandumu*. Okrem iného sa v ňom píše: „Pre slovenský proletariát nedostačuje požiadavok národnostnej rovnoprávnosti, ale on tiež musí hľadať cesty, jako by k tejto rovnoprávnosti došiel. (...) Nám sociálnym demokratom je úplne jasné, že k tejto želanej národnostnej rovnoprávnosti prideme len prevedením úplnej rovnoprávnosti občianskej... Všeobecné a rovné volebné právo a pomocou tohto k federácii rovnoprávných národností v Uhorsku.“ (2, roč. VI., 1909, č. 12)

Zdôrazňovanie významu boja za všeobecné a rovné volebné právo, vyzdvihovanie parlamentarizmu ako jedine správnej cesty, ktorou sa má uberať revolučný boj proletariátu, súviselo s oportunistickými vplyvmi II. internacionály. Podľa pravicovo orientovaných predákov uhorskej sociálnej demokracie postačovalo robotníkom vydobýť si všeobecné volebné právo, získať poslanecké miesta v parlamente a prostredníctvom svojich poslancov presadzovať na pôde buržoázneho parlamentu svoje vlastné záujmy.

V národnostnej otázke sa tento prístup prejavil podceňovaním priamej revolučnej akcie a uprednostňovaním pokojného vývinu v rámci kapitalistického spoločenského systému, v podmienkach zákonodarstva buržoázneho štátu. Národnostná otázka nebola považovaná za takú, ktorú by nebolo možné vyriešiť v daných spoločensko-politických podmienkach. Ideológovia robotníckeho hnutia si ešte neuvedomovali v dosta-

točnej miere, že len sociálna revolúcia ako základná zmena spoločenského poriadku umožní spravodlivo vyriešiť aj národnostnú otázku.

Ak máme zhrnúť názory slovenských socialistov na problematiku národa pred vznikom samostatného československého štátu, musíme zdôrazniť tieto ich základné prvky:

1. uprednostňovanie triedneho hľadiska pred čiste národným,
2. dôraz na medzinárodnú solidaritu robotníctva, proletársky internacionalizmus,
3. zdôrazňovanie potreby väčšej politickej organizovanosti robotníctva, upozorňovanie na väčšiu akcieschopnosť politicky organizovaného proletariátu aj v otázke národnostnej,
4. preceňovanie parlamentarizmu ako najlepšej možnej cesty k občianskej a teda i národnej rovnoprávnosti zároveň s podceňovaním revolučného uchopenia moci robotníckou triedou.

*

Ak sa pri riešení praktických otázok každodenného politického boja robotníckej triedy stretávame s jednotlivými oportunistickými názormi a postojmi, ktoré boli poplatné názorom vodcov II. internacionály, nemôžeme zároveň nevidieť či podceniť význam propagácie základných poznatkov marxistickej filozofie. Najčastejšie je v teoretických úvahách spracúvaný a popularizovaný *materialistický názor na dejiny*, vychádzajúci z Marxovej koncepcie historického materializmu.

Výklad marxistického názoru na dejiny ľudskej spoločnosti sa objavil viackrát na stránkach Robotníckych novín najmä v cykle článkov, ktoré pod názvom *Socialistické kapitoly* oboznamovali čitateľov so základnými prvkami marxistickej filozofie, politickej ekonómie a taktiky triedneho boja. Stretávame sa tu napr. s charakteristikou podstaty hospodárskych kríz v kapitalizme, s úvahami o sústreďovaní kapitálu, zbídení ľudu, o možnostiach spoločenských premien, o potrebe všeobecného a rovného volebného práva a pod. Vychádza sa pritom predovšetkým z dvoch Marxových dôležitých diel: z *Kapitálu* a zo spisu *Ku kritike politickej ekonómie*.

Historický materializmus sa považuje za hlavný pilier Marxovej teórie spoločnosti: „Stežejná zásada učenia Marxovho je jeho historický materializmus. Všetky spoločenské zriadenia dľa tohoto učenia majú svoj základ vo výrobe a výmene výrobkov. Keď tento základ, totižto výroba a výmena, sa zmení, je prirodzené, že tiež spoločenské zriadenia, v ktorých človek žije, musia sa premeniť.“ (2, roč. VI., 1909, č. 15) V článku sa vcelku správne hodnotí vzťah základne a nadstavby, s dôrazom na určujúcu úlohu materiálneho života spoločnosti resp. ekonomickej základne, ktorá v triednej spoločnosti vtlača triedny charakter všetkým stránkam spoločensko-politického života.

Pri charakterizovaní zmien v spoločenskom zriadení sa odmietajú rôzne emocionálne podfarbené prístupy, ktoré argumentujú morálnymi

princípmi a najväčší význam sa pripisuje výrobným silám a výrobným prostriedkom: „Kapitalistický spoločenský poriadok nebude snáď preto zrušený, že je nespravodlivý, ale preto, že je zastaralý, že nové výrobné sily a prostriedky povstali a prišli k platnosti.“

Zdôrazňuje sa, že základom rozvoja výrobných síl je rozvoj techniky a technika sa chápe ako najpodstatnejšia súčasť výrobných síl. Niekedy sa na rozvoj techniky kladie dôraz, ktorý sa z hľadiska dnešného čitateľa môže zdať jednostranný. Kritérium rozvoja techniky prerastá na hlavné kritérium rozvoja spoločnosti. Ideológovia robotníckeho hnutia si v tomto období nedostatočne uvedomovali, že technika je iba súčasťou (aj keď veľmi významnou súčasťou) výrobných síl a sama spolupôsobí pri určovaní ekonomickej štruktúry spoločnosti, no zároveň sám vývoj techniky je podnecovaný alebo obmedzovaný existujúcim systémom výrobných vzťahov a v konečnom dôsledku aj danou ekonomickou štruktúrou spoločnosti.

„Rozhodujúcou hybnou silou spoločenského vývinu je technický pokrok“, čítame v *Socialistických kapitolách*, „a technika je v poslednom rade rozhodujúca pre formu spoločenských zariadení.“ [2, roč. VI., č. 15] Napriek trochu jednostrannému a nie vždy dialektickému prístupu k hodnoteniu funkcie techniky ako súčasti spoločenskej základne treba vyzdvihnúť relatívne slušnú úroveň informácií o historickomaterialistických názoroch na vývin ľudskej spoločnosti. Význam týchto informácií spočíval predovšetkým v tom, že popierali večnosť kapitalizmu, večnú platnosť spoločenského poriadku, ktorý kapitalizmus nastolil a naopak, v duchu marxistického historizmu ukazovali na nevyhnutnosť dejinných zmien v spoločnosti, na potrebu skúmať spoločenské javy v procese ich vzniku a vývinu v súvislosti s historickými podmienkami, v ktorých sa nachádzajú.

Z hľadiska konkrétnej spoločenskej situácie, v ktorej vznikalo a rozvíjalo sa slovenské robotnícke hnutie, bolo neobyčajne dôležité nielen reálne a optimistické vytýčenie cieľov boja proletariátu, ale v poslednom rade aj teoretické zdôvodnenie tohto boja, ukázanie jeho historickej oprávnenosti a vyzdvihnutie jeho dejinného významu. Autori *Socialistických kapitol* zdôrazňujú stanovisko, podľa ktorého je socializmus vyšším typom spoločenského zriadenia než kapitalizmus, a preto každá činnosť, ktorá vedie k rozrušeniu kapitalistického zriadenia a ktorá prispieva k formovaniu zárodkov socializmu, je správna, historicky zdôvodnená a treba ju všestranne zo všetkých síl podporovať.

Teoretický výklad tak slúžil aj výsostne praktickým cieľom, vysvetľoval historický zmysel boja robotníckej triedy za zmenu spoločenských pomerov: „Socialistická spoločnosť nastúpi na miesto spoločnosti kapitalistickej, ktorá dedičstvo feudálnej (šľachtickej) spoločnosti prevzala, ktorej zbytky ešte vo väčšej alebo menšej miere do dneskej doby jestvujú. Kapitalistická spoločnosť musí ustúpiť socializmu, lebo nemá už sily, aby ovládla výrobné prostriedky a sily. Následkom anar-

chie vo výrobe vznikajú ťažké hospodárske krízy, ale na druhej strane tvoria sa kartely, trusty, syndikáty. Koniec kapitalistickej spoločnosti sa blíži neodvratiteľno a bude výsledkom triedneho boja medzi kapitalistami a proletariátom, medzi majetníkmi výrobných prostriedkov a majetníkmi pracovnej sily.“ (2, roč. VI., č. 15)

*

Pokusy o vplývanie na široké vrstvy organizovaného robotníctva sa nemohli pochopiteľne vyhnúť *teórii spoločenských tried a triedneho boja*. Triedny boj v predsocialistickej epoche vývinu spoločnosti sa chápe v duchu *Manifestu Komunistickej strany* ako zápas medzi vykorisťovanou a vykorisťujúcou triedou, ktorý je hybnou silou spoločenského vývinu. „Celé dejiny dľa marxistického názoru sú vlastne dejinami triedneho boja medzi utlačovateľmi a potlačenými. Boj tento vždycky skončil buď revolučným prevratom spoločnosti, lebo spoločnou záhubou bojujúcich tried. Jako stáli proti sebe otroci a otrokári, poddaní a vrchnosti, tak stoja dnes proti sebe proletári a kapitalisti.

Čím viac kapitalizmus rastie, tým viac rastie aj počet proletariátu, jeho sila a moc. Tým triedny boj medzi kapitálom a prácou stáva sa ostrejším a výsledok tohoto boja bude víťazstvo proletariátu a socializmu.“ (2, roč. VI., č. 15) Ak odhliadneme od nie celkom jasnej poznámky o „spoločnej záhube bojujúcich tried“, v texte sa v zásade správne upozorňuje na to, že podľa marxistického chápania triedny boj smeruje k nastoleniu diktatúry proletariátu, k vzniku socializmu.

Socializmus sa však nechápe ako absolútny vrchol vývinu ľudskej spoločnosti. V Robotníckych novinách z r. 1909 čítame: „Socializmus je vyšší stupeň vývinu spoločnosti, ale konečným ideálom spoločnosti neni.“ (2, roč. VI., č. 15) Týmto ideálom je beztriedna, komunisticá spoločnosť. Socializmus a diktatúra proletariátu je iba prechodom k spoločnosti bez tried. Revolučnou triedou, ktorá tento prechod uskutoční, je proletariát. „Dnes už proletariát je zrelý“, píše Robotnícke noviny v ročníku 1912, „aby prevzal do svojich rúk vedenie spoločnosti... Preto ale, že súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov je dnes príčinou všetkého vykorisťovania, sociálna demokracia vynasnažovať sa bude, aby túto príčinu odstránila.“ (2, roč. IX., č. 1, s. 6)

Toto stanovisko síce vyzdvihovalo potrebu zmeny spoločenského systému, nikde ho však nenájdeme dotiahnuté do výraznej revolučnej podoby. Zdôrazňuje sa predovšetkým evolučná forma vývinu. Hoci sociálnodemokratickí teoretici, ktorí sa hlásili k marxizmu, verbálne proklamovali potrebu odstránenia kapitalizmu založeného na vykorisťovaní a jeho zámenu socializmom, v tom okamihu, keď začínali hovoriť o cestách vedúcich k tomuto odstráneniu, spoliehali príliš na dejinný automatizmus, na spontánne pôsobenie dejinných zákonitostí a v konečnom dôsledku im potom išlo prakticky iba o hromadenie drobných kvantitatívnych zmien.

Stretneme sa dokonca s výslovným odmietaním aktívneho zasahovania do spoločenského vývinu: „Našou úlohou nemôže byť, aby sme predpisovali spoločenskému poriadku cestu, ale len to, aby sme odstraňovali prekážky z cesty. Úlohou sociálnej demokracie je, aby uvoľnila cestu vývinu socialistickej spoločnosti, ale vývin ten nemôže umele fabrikovať.“ [2, roč. IX., č. 2, s. 5]

Ide tu teda jednoznačne o evolucionistickú koncepciu dejinného procesu, ktorá je v svojej podstate protirevolučná a aplikovaná v politickej praxi vedie k pasívnemu spoliehaniu na všeobecné dejinné zákonitosti, ktoré samočinne a bez prevratného zásahu revolučnej triedy do dejín spoločnosti vedú k víťazstvu pokrokovejšieho spoločenského zriadenia. Potom sa síce uznáva, že „proletariát bude pákou, ktorá starú spoločnosť vyvráti zo základov a odstráni najmocnejšiu prekážku ďalšieho spoločenského vývinu, politickú moc majetných tried“, no za hlavné úlohy politickej strany, ktorá má byť vedúcou silou proletariátu, sa kladú predovšetkým činnosti, ktoré možno z väčšej časti označiť ako osvetárske: „Proletariát oduševňovať, podporovať ho v jeho triednych bojoch, rozmnožovať jeho silu a rozširovať jeho duševný obzor, poučovať robotníkov, roľníkov a priemyselníkov o ich pravých záujmoch, postaviť sa proti každému vykoristeniu a potlačovaniu, nech sa ukazuje v tej alebo onej forme: to je úlohou sociálnej demokracie.“ [2, roč. IX., č. 2, s. 5]

Z takéhoto prístupu k dejinám vyplynulo pre ideológov a teoretikov slovenského robotníckeho hnutia na začiatku nášho storočia stanovisko, podľa ktorého najdôležitejším prejavom aktivity proletariátu je boj za všeobecné volebné právo. Tomuto boju zasvätila sociálnodemokratická strana pred 1. svetovou vojnou nemálo svojich síl. Hoci súčasťou boja boli aj ozbrojené krvavé zrážky robotníctva všetkých národností Uhorska s ozbrojenou štátnou mocou v Budapešti r. 1912, nešlo tu o úsilie o revolučnú premenu kapitalistického poriadku, ale — ako čítame v článku *Za volebné právo* [2, roč. IX., č. 1] — o začiatok „novej doby kapitalistického vývinu“, v ktorej by sa uskutočnila spravodlivá volebná reforma a v ktorej by parlament prestal byť nástrojom prežitých feudálnych vrstiev a tried: „Uhorsko potrebuje parlament, v ktorom by výrobné triedy hrali vedúcu úlohu.“ Takýto parlament by mal prostredníctvom nových zákonov a sociálnych reforiem zmierniť útlak robotníckej triedy a postupne jej dopomôcť k politickej moci. Bola to teda klasická reformistická predstava, ktorá neprekračovala rámec danej spoločensko-ekonomickej formácie.

Na druhej strane však nemožno nevidieť, že v zaostalých podmienkach Uhorska boj za všeobecné, rovné a tajné hlasovanie právo znamenal organizačné skvalitnenie a posilnenie robotníckeho hnutia. Z hľadiska teórie spoločenských tried a triedneho boja viedol aj k rozpracúvaniu vzťahov k roľníkom a poľnohospodárskym robotníkom, k uvedomeniu si triednej solidarity medzi robotníkmi a roľníkmi, k tvrdeniu, že

„záujmy robotníctva a roľníctva sú tie isté. Robotníci a roľníci patria do tábora sociálnej demokracie a spojení sú spoločnými záujmami proti vykorisťovateľom, nech sú to veľkostatkári, veľkopriemyselníci alebo veľkopeňažníci“, čítame v článku *Roľníci a sociálna demokracia* (2, roč. IX., č. 1)

Volebný boj prispel k relatívnemu zvyšovaniu triedneho uvedomenia a k triednemu chápaniu pojmu vlasť v duchu komunistického manifestu: „Delníci ostanú bez vlasti dotiaľ, dokiaľ nenadobudnú nad buržoáziou politickú moc, aby ju hospodársky vyvlastnili (expropiovali) a stali sa majiteľmi pôdy, priemyslu a obchodu. Trieda duševných a ručných delníkov všetkých krajín v prvom rade má dosiahnuť politickú moc a tým docieľiť vedúce postavenie v národe. Tak správne definuje cieľ delníckeho hnutia komunistický manifest.“ (2, roč. IX., č. 13) Na pozadí praktických problémov týkajúcich sa stratégie a taktiky revolučného robotníckeho hnutia sa tak formulovali aj odpovede na teoretické otázky týkajúce sa tried, triedneho boja a formovania triedneho uvedomenia slovenského proletariátu.

*

Ďalšiu zaujímavú zložku prenikania marxistického myslenia na Slovensko tvorí problematika kultúry. Kultúrna oblasť bola vždy citlivou stránkou z národnostného hľadiska. Keď si uvedomíme posun, ktorý sa u ideológov robotníckeho hnutia prejavil v smere zvýšeného akcentu na triedne hľadisko, pochopíme, že kultúra, resp. teória kultúry sa zakrátko stala priesečníkom názorov na spoločnosť z hľadiska národného a z hľadiska triedneho.

Na stránkach robotníckych novín sa stretávame s pokusmi syntetizovať oba prístupy, dialekticky ich zjednocovať pri zrejmej tendencii zachovávať prioritu triedneho hľadiska. Vychádza sa pritom z názoru, že „socializmus je pohyb za oslobodenie ľudstva z pút hospodárskej, politickej a kultúrnej poroby“ a za to, aby „každý človek mohol na svete viesť ľudský život“. (2, roč. XI., č. 11) Triedne chápanie kultúry, blízke Leninovej teórii „dvojakej kultúry“,² je osobitne výrazné v úvahách o vzdelaní v triednej spoločnosti. V článku *O hnutí delníckej mládeže* z r. 1912 sa napr. píše: „Ľud je politicky bezprávnym. Vedľa toho snášať musí ešte kruté putá kultúrnej poroby. Keby robotnícke dieťa malo seba väčšie schopnosti, nemôže sa ďalej vzdelávať, chodiť do vyšších škôl, bo vyššie vzdelanie je len privilegiumom bohatých. Robotník hynúť musí v kultúrnej chudobe, bo kapitalistická spoločnosť nedáva mu možnosti, aby sa duševne vyvíjal a núti ho dlhou pracovnou dobou a zapchávaním

² O priamy vplyv tu, pravda, nešlo. Leninova stať *Kritické poznámky o národnostnej otázke* (pozri 6, s. 111), v ktorej rozoberal otázku „dvoch kultúr v jednej národnej kultúre“, vyšla r. 1916. Naše citáty sú zo skoršieho obdobia.

všetkých zdrojov vzdelania, aby duševne zakrpatel. Všetky tieto krivdy odstrániť chce socializmus.“ [2, roč. XI., č. 11]

Marxistickým teoretikom kultúry u nás na začiatku storočia z ná- zoru, že kultúra je v triednej spoločnosti triedne diferencovaná, vypl- nulo, že jedine zmena spoločenského zriadenia môže viesť aj k zmene v oblasti kultúry. Možno tu pozorovať výraznú tendenciu odmietať kon- cepciu abstraktnej kultúry a naopak, brať do úvahy reálne historické podmienky vývinu spoločnosti a protirečenia, ktoré na danom stupni spoločenského vývinu pôsobia.

Poznanie, že kultúra v triednej spoločnosti slúži vždy triednym zá- ujomom, sa odráža v tvrdení, že až po odstránení vykorisťovania človeka človekom „kultúra, ktorá je dnes výsadou [privilégium] malej skupiny, stala by sa prístupná všetkému národu. Kultúra, vzdelanie, vývin a uplatňovanie sa ľudského ducha vo vede a umení je len tak možné, že máme k tomu dostatočne času a sme hmotne zabezpečení. Hladový ža- lúdok a únavou rozháraná hlava nie sú prístupné týmto kultúrnym ide- álom. Socializmus, ktorý znamená pre proletariát zabezpečenie existen- cie, otvorí všetkému ľudu cestu ku kultúre.“ [2, roč. IX., č. 10]

Uspokojenie hmotných potrieb pracujúceho ľudu sa teda kladie na prvé miesto, kultúra sa nechápe ako výsledok tvorivej činnosti geniál- nych duchov, ale ako jedna zo základných potrieb každého človeka. Ako jedna z potrieb, ktoré sa stávajú aktuálnymi hneď po uspokojení základ- ných materiálnych potrieb. O tom, že kultúru treba považovať za súčasť komplexu ľudských potrieb, ktoré sú nevyhnutné k skutočne ľudskému životu, hovorí 11. časť *Socialistických kapitol* z r. 1912. Na tomto prístu- pe je založená aj „kritika dneskajšieho stavu kultúry ľudskej spoloč- nosti. Táto je kultúrou len malej skupiny ľudí, a preto je to nekultúra... Tí, ktorí okolo seba zhromažďujú luxus a vystatujú sa svojou kultúrou, ale pritom chodia ľahostajne okolo chudoby, špiny, biedy, zúfalstva a utrpenia spolublížnych, prejavujú takú surovosť zmýšľania, také vnútor- né barbarstvo, ktoré vtlačuje našej vychvaľovanej kultúre pečať povrchnosti.“ [2, roč. IX., č. 10]

Za osobitne cenný marxistický prvok vo vtedajšej teórii kultúry tre- ba podľa nášho názoru považovať pokus o kvalitatívne rozšírenie bur- žoáznej a socialistickej kultúry. Ide tu o poznanie, že kultúra sa ne- stane pokrokovou, socialistickou hneď vtedy, keď sa sprístupní v zásade všetkým spoločenským triedam a vrstvám, teda keď sa uskutoční jej kvantitatívny rozvoj, „všeobecné rozšírenie“, ale až vtedy, keď sa *zmení jej obsah*: „Socialistická kultúra nerozoznáva sa od dneskajšej len tým, že je všeobecná, ale aj jej obsah je iný. Pozmeňuje pomer človeka ku prí- rode a zovňajším podmienkam života, ako i k jeho spolublížnym.“ [2, roč. IX., č. 10]

Po dosiahnutí minimálneho uspokojenia biologických a economic- kých potrieb môže sa človek zamerať na tvorbu duchovnej kultúry, ktorá má principiálne slúžiť všetkým a z ktorej nemožno nikoho vylučovať.

Pôsobenie kultúry sa chápe predovšetkým vo dvoch smeroch, vo dvoch rovinách: po prvé, o kultúre sa hovorí ako o nástroji, ktorý človeku pomôže jednak adekvátnym spôsobom zúžitkovať prírodné zdroje, ovládnuť prírodu, jednak spoznať spoločenské zákonitosti a vedieť ich využiť v prospech spravodlivejšieho organizovania spoločnosti, v prospech spravodlivejších spoločenských vzťahov. V týchto súvislostiach sa významná úloha pripisuje vede, presnejšie pokrokovej, socialistickej organizácii vedy a správneho a pre proletariát prospešnejšiemu využívaniu poznatkov vedy a výtvarných techník: „Ako zvieratá musí pán sveta bojovať o svoje životné potreby; proti mociam v ľudskej spoločnosti stojí bez moci. Má síce k dispozícii vedu, ktorá mu dáva vládu nad všetkými prírodnými silami a jemu dovoľuje, aby všetko v hojnosti produkoval, ale ešte nenašiel potrebnú organizáciu výroby, a preto technický pokrok pôsobí nivočiacim spôsobom v radoch proletariátu. Túto organizáciu stvorí má socializmus.“ (2, roč. IX., č. 10)

V článku *Kultúra a robotníctvo*, ktorý bol z väčšej časti prevzatý zo 7. čísla *Odborového združenia československého* (2, roč. XI., č. 15), sa vysvetľujú možnosti vývinu ľudskej kultúry v súvislosti so všestranným vývinom ľudskej spoločnosti. Vykladá a zdôvodňuje sa názor, že „iba spoločenský človek, ktorý sa bude riadiť zákonami, ktoré si sám ustanovil, bude opravdu kultúrnym človekom. Rozhodovanie o povolani, jeho zmene, o trvaní pracovnej doby a práce musí byť vyhradené budúcemu kultúrnemu jednotlivcovi. Tento najviac žiaduci stupeň ovládnutia výroby nedosiahne však človek izolovaný, ale iba človek zospoločenštený. Skutočná, vo všetkých smeroch dokonalá kultúra môže byť výslednicou iba zložitej, spoločenskej a spoločnej práce. Tak vznikne socialistickej kultúra.“

S odvolaním sa na Marxov spis *Sväťá rodina* — a za výdatnej podpory citátov z tohto spisu — upozorňuje sa na „bezohľadné vykorisťovanie a odstrašujúcu protikultúrnu proletárskeho bytia“. Osobitný význam sa pripisuje Marxovej myšlienke, podľa ktorej kultúrny vývin je závislý od tých tried v spoločnosti, pre ktoré je otázka kultúrneho pokroku existenčnou otázkou.

Celý článok je preniknutý myšlienkou, že „dejiny kultúry sú vo svojej podstatnej časti dejinami ľudského oslobodzovania z pút prírody a hospodársko-sociálneho násilného panstva. Každé kultúrne hnutie narážalo na hradby nadprávia jedných proti druhým, ako ich vypestovali sociálne a politické mocenské pomery.“

Prístup autorov tých článkov v Robotníckych novinách, ktoré sa týkajú problematiky kultúry, možno na záver charakterizovať niekoľkými základnými črtami. Vo všetkých článkoch sa stretávame — či už s priamo vysloveným alebo z kontextu vyplývajúcim — s odmietaním idealistického a psychologizujúceho prístupu k osobnosti tvorcov kultúrnych hodnôt. Naopak, mimoriadny dôraz sa kladie na spoločenský charakter kultúry. Spolu so zdôrazňovaním spoločenskej podmienenosti vzniku a

vývinu ľudskej kultúry sa stretávame s pochopením a zdôvodňovaním triedneho charakteru kultúry, pričom sa kládol mimoriadny dôraz na úspešný triedny zápas proletariátu, ktorý jediný môže vytvoriť optimálne podmienky pre ďalší kultúrny rozvoj národa. Nie nepodstatnú časť textov tvorí aj propagácia zvyšovania úrovne vzdelanosti robotníckej triedy ako najúčinnnejšieho spôsobu kultúrneho pokroku; v tomto smere sa zdôrazňovala aj potreba intenzívnejšieho šírenia vedeckých poznatkov v radoch mládeže a žien.

*

Názory slovenských socialistických mysliteľov na problematiku kultúry, tried a triedneho boja, na dejiny a spoločenský vývin, na národ, vlasť a internacionalizmus iste nevyčerpávajú celú škálu problémov, ktoré sa v období pred prvou svetovou vojnou objavovali na stránkach socialistickej tlače. Bolo by možné spomenúť články súvisiace s bojom proti náboženstvu a klerikalizmu, Borekove spisy *Karol Marx, jeho život a dielo* (1913), *Sociálna demokracia a náboženstvo* (1913), *Ferdinand Lassalle, jeho život a dielo* (1914), príspevky rôznych autorov týkajúce sa popularizácie prírodovedeckých poznatkov atď.

Ako sme uviedli v úvode, zamerali sme sa iba na niektoré oblasti publikačnej činnosti v bratislavských Slovenských robotníckych novinách (neskôr Robotníckych novinách). Naším cieľom bolo naznačiť možné cesty ďalšieho výskumu v tejto oblasti s osobitným zreteľom na pripravované syntetické dejiny filozofického myslenia na Slovensku.

LITERATÚRA

1. Slovenské robotnícke noviny, ročník 1904—1905.
2. Robotnícke noviny, ročník 1906—1917.
3. Slovenský obzor, ročník 1907.
4. STUPAVSKÝ, P. (E. Borek): *Karol Marx, jeho život a dielo*. Bratislava 1913.
5. MARX, K. — ENGELS, F.: *Manifest komunistickej strany*. Bratislava 1949.
6. LENIN, V. I.: *O národnostnej a národnostno-koloniálnej otázke*. Bratislava 1957.
7. LENIN, V. I.: *Vybrané spisy*. Zv. 2. Bratislava 1973.
8. GOSIOROVSKÝ, M.: *Dejiny slovenského robotníckeho hnutia (1848—1918)*. Bratislava 1956.
9. PLEVZA, V.: *Československá štátnosť a slovenská otázka v politike KSČ*. Bratislava 1971.
10. PŘIKRYL, F.: *Národnostná otázka v našich dejinách*. Bratislava 1980.

СОЦИАЛ-ДЕМОКРАТИЧЕСКАЯ ПЕЧАТЬ И РАСПРОСТРАНЕНИЕ ИДЕЙ МАРКСИЗМА В СЛОВАКИИ В НАЧАЛЕ XX ВЕКА

Далимир Гайко

Среди вопросов, которые в начале XX века обсуждались на страницах социал-демократической печати с философской точки зрения, или прямо философских проблем, встречав-

шихся в газетах, программных заявлениях и брошюрах, внимание автора привлекли вопросы нации, патриотизма и интернационализма, материалистический взгляд на историю, теория общественных классов и классовой борьбы, а также проблематика культуры.

Обобщая взгляды словацких социалистов на проблематику, нации до возникновения самостоятельного чехословацкого государства, необходимо подчеркнуть следующие основные их элементы: 1. предпочтение классовой точки зрения чисто национальной; 2. подчеркивание международной солидарности рабочих, пролетарского интернационализма; 3. подчеркивание необходимости большей политической организованности рабочих, указание на большую дееспособность политически организованного пролетариата также в национальной, следовательно, и к национальной равноправности, вместе с тем недооценка революционного взятия власти рабочим классом.

Изложение марксистского взгляда на историю человеческого общества многократно имело место на страницах газеты „Роботнице новины“, особенно в цикле статей, которые под названием „Социалистические главы“ знакомили читателей с основными элементами марксистской философии, политической экономии и тактики классовой борьбы. Здесь мы встречаемся, например, с характеристикой сущности экономических кризисов при капитализме, с рассуждениями о концентрации капитала, об обнищании народа, о возможностях общественных преобразований, о потребности всеобщего и равного избирательного права и т. п.

Во всех статьях, касающихся проблематики культуры, мы встречаемся — будь с прямо высказанным или вытекающим из контекста — отрицанием идеалистического и психологизирующего подхода к личности творцов культурных ценностей. Наоборот, исключительное значение придается общественному характеру культуры. Наряду с подчеркиванием общественной обусловленности возникновения и развития человеческой культуры мы встречаемся с пониманием и обоснованием классового характера культуры, причем исключительное значение придается успешной классовой борьбе пролетариата, лишь в результате которой могут быть созданы оптимальные условия для дальнейшего культурного развития нации.

DIE SOZIALDEMOKRATISCHE PRESSE UND DIE VERBREITUNG MARXISTISCHEN GEDANKENGUTES IN DER SLOWAKEI AM ANFANG DES 20. JAHRHUNDERTS

Dalimír H a j k o

Aus dem Umkreis von Fragen, die auf den Seiten der sozialdemokratischen Presse am Anfang des 20. Jahrhunderts von philosophischem Gesichtspunkt aus behandelt worden sind oder unmittelbar philosophische Probleme auf die wir in Zeitungen, Programmklärungen und Broschüren stossen, haben die Aufmerksamkeit des VI. Fragen von Volk, Patriotismus und Internationalismus, materialistischer Geschichtsauffassung. Theorie der Gesellschaftsklassen und des Klassenkampfes und Kulturproblematik gefesselt.

Wenn wir die Ansichten slowakischer Sozialisten über die Problematik der Nation vor dem Entstehen eines selbständigen tschechoslowakischen Staates zusammenfassen sollen, müssen wir diese ihre Grundelemente hervorheben: 1. Bevorzugung des Klassengesichtspunkts vor dem rein nationalen, 2. Betonung der internationalen Solidarität der Arbeiterschaft, proletarischer Internationalismus, 3. Hervorhebung des Bedürfnisses nach einer grösseren politischen Organisiertheit der Arbeiterschaft, Hinweise auf die höhere Aktionsfähigkeit des politisch organisierten Proletariats auch in der nationalen Frage, 4. Überschätzung des Parlamentarismus als bestmöglichen Weges zur bürgerlichen und nationalen Gleichberechtigung, gleichzeitig mit der Unterschätzung der revolutionären Machtergreifung durch die Arbeiterklasse.

Erläuterungen zur marxistischen Auffassung von der Geschichte menschlicher Gesellschaft erschienen mehrmals auf Seiten der Arbeiterzeitung namentlich in der

Sozialistische Kapitel betitelten Artikelserie, die die Leser mit Grundelementen der marxistischen Philosophie, politischen Ökonomie und Taktik des Klassenkampfes bekannt machte. Da begegnen wir z. B. einer Charakteristik des Wesens wirtschaftlicher Krisen im Kapitalismus, Abhandlungen über Kapitalkonzentration, Verarmung des Volkes, Möglichkeiten sozialer Veränderungen, die Notwendigkeit eines allgemeinen und gleichen Wahlrechts und dgl.

In allen Artikeln bezüglich Kulturproblematik begegnen wir der-ob nun unmittelbar ausgesprochenen oder dem Kontext zu entnehmenden — Ablehnung idealistischen und psychologisierenden Zugangs zur Persönlichkeit der Kulturwerteschaffenden. Umgekehrt, ausserordentlicher Wert wird auf den Gesellschaftscharakter der Kultur gelegt. Zusammen mit der Hervorhebung der gesellschaftlichen Bedingtheit von Entstehung und Entwicklung menschlicher Kultur begegnen wir dem Begreifen und der Begründung des Klassencharakters der Kultur, wobei ausserordentlicher Wert auf den erfolgreichen Klassenkampf des Proletariats gelegt wird, der als einziger optimale Bedingungen für die kulturelle Weiterentwicklung der Nation schaffen kann.